

ЕКСПЛІКАЦЯ КАТЕГОРІЇ НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ ДІЄСЛОВМИ-РЕПРЕЗЕНТАНТАМИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Оцінку як лінгвістичне явище ми визначаємо, враховуючи закріплене в семантичній структурі слова оцінне значення, що передає ставлення мовного колективу до співвіднесеного зі словом поняття або предмета за схемою добре/погане, схвалення/несхвалення. Від оцінного значення в системі мови, яке є обов'язковим для всіх членів мовного колективу, треба відрізнати соціальну оцінку як категорію прагматичну, тобто оцінку подій, суджень і теорій з позицій певних соціальних інтересів. У вивченні оцінної номінації на рівні тексту вирішальне значення мають категорія експліцитного, імпліцитного змісту і смислу тексту. План експліцитного змісту тексту співвідноситься з мовними засобами його вираження. Оцінність як мовне явище характеризується польовою структурою, в складі якої присутні центр і периферія. Одиниці з більше вираженим оцінним значенням перебувають ближче до центру множини, одиниці з менше вираженим оцінним значенням – на периферії. Стаття присвячена аналізу особливостей реалізації категорії негативної оцінки в художньому дискурсі за допомогою дієслів-репрезентантів із семою негативної оцінки та дієслів-замінників. Ядром лексико-семантичного поля дієслів-репрезентантів негативної оцінки є дієслово *to hate*.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, ядро, периферія, категорія, негативна оцінка, дієслова-репрезентанти, дієслова-замінники.

Постановка проблеми та обґрунтування її значення. В основі всіх семантичних полів перебувають ті чи інші семантичні категорії, які є мовною інтерпретацією і реалізацією понятійних категорій. Суть та реалізація категорії оцінки за допомогою дієслівних засобів ще недостатньо вивчена. Актуальність дослідження дієслівних засобів категорії позитивної оцінки зумовлена їх значним семантичним потенціалом у структурі англомовних художніх творів, їх когнітивними, дискурсними та ергономічними можливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістиці категорія оцінки визначається здебільшого як позитивна або негативна кваліфікація предмета думки [5], або ж як позитивне або негативне судження про те, що називається даною лінгвістичною одиницею [3, с. 10], як «судження мовця, його ставлення – схвалення-несхвалення, бажане-небажане, захоплення – як одне з основних частин стилістичної конотації» [16, с. 38]. Водночас «оцінка» кваліфікується у лінгвістиці як закріплене в семантичній структурі слова оцінне значення, що реалізує відношення мовної кількості до співвіднесеного зі словом поняттям або предметом на кшталт «добре-погане», «схвалення-несхвалення» [2, с. 117]. Існує і ширше розуміння змісту категорії оцінки: оцінка як висловлювання про цінність в об'єкті, тобто корисність, засіб задовольнити потреби [11, с. 3] «оцінка» як аксіологічне значення [1, с. 6]. У способах вираження оцінних значень мови, на думку О. М. Вольф, виявляється індивідуальність, і вона пояснює це насамперед тим, що оцінка належить до інтенціонального аспекту мови, де переломлення картини світу в свідомості мовця ускладнюється рядом чинників. При оцінці завжди тією чи іншою мірою присутні об'єкт і суб'єкт [8, с. 13].

В. А. Кузнєцова представила класифікацію негативних оцінних засобів у плані змісту, вона поділяє їх на слова-оцінки, інтелектуально-логічні оцінні одиниці та емоційно забарвлені одиниці [12, с. 12]. О. Ф. Петрищева кваліфікує слова-оцінки як прикметники і прислівники, котрі ніяких реальних позитивних або негативних ознак не називають і служать лише для оцінки явищ, визначених словами, що поєднуються з цими прикметниками та прислівниками [13, с. 164]. Л. Г. Барлас, визначаючи цей ряд оцінної лексики як слова, що виражають поняття про почуття, тобто називають саму емоцію, відносить до них дієслова (любити/ненавидіти) [4, с. 147].

Як видно з аналізу теоретичних поглядів стосовно лінгвістичного аспекту оцінки, автори відносять до першого розряду оцінної лексики емоційно-оцінні прикметники, прислівники, іменники, дієслова.

У роботі ми маємо на меті визначити прагматичний потенціал дієслівних засобів реалізації категорії оцінки; дослідити утворення лексико-семантичного поля категорії позитивної оцінки, яке експлікується дієслівними засобами; визначити центр і периферію цього поля, а також встановити як саме допоміжні дієслова виконують функцію оцінювання.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів дослідження. Лінгвістична реальність семантичних категорій і їх онтологічна природа охарактеризована як відображення тих чи інших відношень об'єктивної дійсності (часових, просторових, якісних, кількісних та ін.) у свідомості людей у вигляді певних семантичних категорій. У мовному знанні (і свідомості) мовця існує потенційна здатність виразити той чи інший варіант даної категорії певними мовними засобами. Мовець у кожному мовленнєвому акті здійснює вибір тих засобів, які найбільше відповідають загально смислового (емоційно-експресивного) напрямку висловлювання [7, с. 136].

Оцінність як мовне явище характеризується польовою структурою, в складі якої присутні центр і периферія. Одиниці з більше вираженим оцінним значенням перебувають ближче до центру множини, одиниці з менше вираженим оцінним значенням – на периферії. Критерієм периферійності/ядерності оцінки є місце оцінного компонента в словникових тлумаченнях. На периферійність часто вказують словосполучення типу «іноді має значення», «у деяких випадках» та ін.

У даній статті ми розглядаємо семантичне поле дієслів-репрезентантів негативної оцінки, тобто дієслів, які самі вказують на оцінку. Групу дієслів-репрезентантів категорії оцінки ми поділяємо на: а) дієслова з наявною диференційною семою оцінки; б) дієслова, які виражають оцінку контекстуально; в) дієслова-замінники, тобто ті, що можуть самі експлікувати оцінку або виступати з узуально закріпленою за ними оцінною семою.

Дієслова з наявною диференційною семою оцінки. Ядром лексико-семантичного поля негативної оцінки ми виділили дієслово **to hate** (ненавидіти, нелюбити). До цього ЛСП, якому притаманна негативна оцінка, ми відносимо, також ряд дієслів, що за своїм семантичним значенням створюють периферію цього поля, а саме: **to dislike, to disgust, to blame, to annoy, to irritate**. Дієслово **to hate** – найуживаніше. Стосовно людини воно означає стійке почуття ненависті, ворожнечі, відкритої або прихованої злоби, бажання спричинити зло ненависній людині і знищити її. Щодо речей, явищ – глибоку внутрішню відразу і бажання уникнути контакту з відповідним об'єктом або позбавитись від пов'язаних з ним болісних асоціацій [15, с. 202]. Наприклад: 1. «How easy it was to make someone **hate** you for life, with one sentence» (3, 139). 2. «I've got a crazy double feeling, he confided over the milk-share, 'I can't wait or the thing to open, and at the same time I **hate** to see it open» (3, р. 64). У першому прикладі ми бачимо негативне ставлення одного суб'єкта до іншого, а у другому – ставлення суб'єкта до явища.

Дієслово **to dislike** за своїм семантичним навантаженням є найбільш наближеним до ядра даного ЛСП, тобто до дієслова **to hate**, оскільки може його замінити. Висловлюючи своє негативне ставлення до певного об'єкта, мовець може сказати «I **hate** this man» і «I **dislike** this man». В обох випадках суб'єкт висловлює свою антипатію, але в першому випадку оцінка цього почуття виражена інтенсивніше, ніж у другому. Для порівняння розглянемо приклади з художніх творів: 1. «I suddenly knew why I've **hated** Mummy, ever since I was twelve» (24, р.139). 2. «When the boardroom door had closed behind Birdsong, Mrs. Quin spoke first and firmly? 'I don't like any of it, I **dislike** the man and all my instincts are against trusting him» (23, р. 158). Героїня роману Ірвіна Шоу Ен, роздумуючи над легковажною поведінкою своєї матері, над її лицемірством, усвідомлює, що вже давно не любить її, і дієслово **to hate** виражає почуття глибокої ненависті та зневаги (1). Місіс Квін, персонаж Артура Хейлі, за допомогою дієслова **to dislike** показує своє ставлення до представника компанії GSP & L і одночасно дає йому негативну оцінку (2).

Дієслова, які виражають контекстуальну оцінку. Серед дієслів-оцінок, окрім тих, що належать до ЛСП **to hate**, можна виділити ще ряд дієслів, які в рамках певного контексту виражають негативну оцінку.

Посилаючись на результати наших досліджень, до цієї категорії дієслів, що експлікують себе лише в контексті, ми відносимо дієслова **to doubt, to hesitate, to fail, to kill, to trouble, to worry, to envy, to wish**. Наприклад: 1. «Craig shook hands with the man and introduced the others. Anne stood up, Gail remained seated. Craig **wished** Anne were wearing another dress» (24, р.185) 2. «Nim found

himself **regretting** what has just passed between himself and Harry London. He wondered if their friendship would ever be quite the same again. He rather **doubted** it» (23, p.459). 3. «My advice to the cops is to shoot the bastard on sight – **to kill**» (22, p. 453).

Досить часто функцію дієслів-оцінок виконують, окрім дієслів-репрезентантів, також і ті дієслова, які ми відносимо до розряду дієслів-індикаторів (дієслова, які вказують на оцінку), зокрема дієслова ЛСП **to know/to say**, а саме: **to believe, to think, to find, to see, to declare, to characterize, to point out, to consider**. 1. «The statement is hard **to believe**» (22, p. 70). 2. «He must be getting desperate. Nim said. Erik Humphery nodded. I **was thinking** that too» (23, p. 475).

За нашими дослідженнями, ці дієслова, як і дієслова-індикатори, не містять диференційної оцінної семи, тобто вони не забезпечують оцінної інваріантності смислової структури слова, але відображають різні оцінні асоціації в конкретних ситуаціях вживання слова в художньому творі і, відповідно, набувають контекстуальної оцінної семи в тексті, створюючи конотативні, оцінно-змістові відтінки свого інваріантного значення.

Дієслова-замінники.

Окреме місце серед дієслів-оцінок займають дієслова **to do** і **to be**. Деякі дослідники відносять **to do** до субститута і розглядають його як дієслівний аналог іменного займенника **one**, а допоміжні і модальні дієслова – до репрезентантів [6; 9; 10].

Але оскільки до **to do** дихотомія «репрезентант-замінник» представлена у вигляді опозиції «допоміжне дієслово – недопоміжне дієслово», то нерідко цей субститут кваліфікується не як замінник, а як репрезентант. Дослідники, що відносять **to do** до замінника, вилучають з розгляду вживання **to do** у заперечних формах. За нашими спостереженнями, саме в цих формах дієслово **to do** реалізує оцінне значення.

Існує також думка, що дієслово-замінник **to do** завжди лексично відрізняється від дієслова, яке замінюють, і йому властиве константне лексичне значення, яке абстрактно виражає ідею дії. При цьому стверджується, що власне тим лексичним значенням і визначається діапазон субституції за допомогою дієслова **to do** [6, с. 42].

У лінгвістичній літературі, присвяченій дієслівній репрезентації, основна увага, звичайно, приділяється вживанню одинарного дієслова-репрезентанта в особовій формі. Ф.С. Гришкун називає таку форму монокомпонентною репрезентуючою формою [10, с. 7]. У більшості випадків репрезентуюча форма не супроводжується ніяким поширювачем. У цих умовах репрезентуюча форма імплікує семантику не лише корелюючого дієслова, але й усіх елементів його синтаксичного поширювача. У цьому випадку репрезентант функціонує через розширення, наприклад: «Pritchett observed, 'I am sure there are some here who will believe you.' His tone declared I **don't**» (23, p. 214).

Отже, можемо стверджувати, що дієслово **to do** реалізує оцінку як у функції допоміжного дієслова, так і у функції основного дієслова.

Центральна роль дієслова **to be** (бути) в дієслівній системі була зауважена і описана дослідниками. Це дієслово є одиницею, яка за своєю природою виступає зв'язкою, і, відповідно, суттєвий зміст дієслова, специфіка його істинної ознаки трактується як спрямованість на суб'єкт, об'єкт і детермінант обставин [14].

Дієслово **to be** ми відносимо як до дієслів-замінників оцінних слів-репрезентантів, так і до дієслів-зв'язок. «Is it really that bad? There seemed no point in lying.? 'Yes, I'm afraid it **is**» (23, p. 436). У цьому прикладі дієслово **is** виступає як дієслово-репрезентант, що експлікує оцінку.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Аналізуючи ЛСП, ми виходимо з припущення, що в комплексі семантичних компонентів оцінки поряд із суб'єктом, об'єктом та інтенсивністю, важливу роль відіграє спрямованість оцінки. Спрямованість оцінки як окремий випадок кваліфікації об'єктів та диференціації властивостей об'єктів, що порівнюються, є одним із чинників, які визначають саме існування і внутрішню організацію ЛСП.

Отже, дієслова-репрезентанти містять диференційно-оцінну сему, і здатні повністю описувати відмінності одиниць семантичного поля «оцінка» (експліцитних або імпліцитних). Це означає, що вони є дієсловами, диференційні семи котрих забезпечують денотативне значення структури слова.

У подальшому дослідженні вважаємо за доцільне зосередити увагу на вивченні шляхів реалізації категорії оцінки в дискурсі художнього тексту (аргументаційному, спонукальному, емотивному) різнокатегоріальної оцінки в різножанровому дискурсі (політичному, науковому та інших).

Джерела та література

1. Авганова Н. А. Синтаксические конструкции оценочной семантики : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Н. А. Авганова. – М., 1975. – 18 с.
2. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : ФАН Узб.ССР, 1973. – 401 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1969. – 279 с.
4. Барлас Л. Г. Об отношении стилистической окраски и эмоциональных оттенков слова к его лексическому значению / Л. Г. Барлас // Вопросы лексики и фразеологии современного русского языка. – Ростов-на-Дону, 1968. – С. 146–153.
5. Брандес М. П. Стилистический анализ / М. П. Брандес. – М. : Высш.шк., 1971. – 1277 с.
6. Буссел Ф. Ф. Глаголы-заместители в современном английском языке / Ф. Ф. Буссел // Иноземна філологія. – Львів, 1965. – № 3. – С. 42–47.
7. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Л. М. Васильев. – М. : Высш.шк., 1990. – 175 с.
8. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 226 с.
9. Воронина Л. А. Глагол-заместитель *to do* в современном английском языке : дис. канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. А. Воронина. – Харьков, 1953. – 192 с.
10. Гришкун Ф. С. Репрезентация глагола в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Ф. С. Гришкун. – Л., 1978. – 18 с.
11. Зубов А. В. О языковых средствах выражения категории оценки в современном английском языке (на материале англо-американской прессы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / А. В. Зубов. – М., 1975. – 174 с.
12. Кузнецова В. А. Категория отрицательной оценки и ее отражение в системе глаголов современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / В. А. Кузнецова. – Л., 1982. – 153 с.
13. Петрищева Е. Ф. Изменения в составе интеллектуальной оценочной лексики в русском языке советского времени / Е. Ф. Петрищева // Развитие лексики в современном русском языке. – М. : Наука, 1965. – С. 51–74.
14. Стенбергер И. В. Лексическая семантика английского глагола / И. В. Стенбергер // учебн. Пособ. к спецкурсу. – М. : Изд-во Моск. гос. ун-та, 1984. – 120 с.
15. Англо-русский синонимический словарь / [сост. А. И. Розенман, Ю. Д. Апресян]. – М. : Рус. язык, 1988. – 542 с.
16. Словарь лингвистических терминов / [сост. О. С. Ахманова]. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 606 с.
17. Oxford Paperback Thesaurus. – Oxford : Gr. B., 1973. – 909 p.
18. The Oxford English Reference Dictionary. – Oxford, 1996. – 1761 p.
19. The New American Roget's College Thesaurus. – New York, 1978. – 572 p.
20. The New Shorter Oxford English Dictionary / The New Authority on the English Language. – Oxford, 1993. – vol. II. – 3801 p.
21. Webster's Desk Dictionary of the English Language. – New York : Portland House, 1990.
22. Collier Christopher. James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. – New York : Random House, 1986. – 271 p.
23. Hailey Arthur. Overload. – New York, 1986. – 500 p.
24. Shaw Irving. Evening in Byzantium. Great Britain, 1976. – 284 p.

References

1. Avganova, N. A. 1975. "Sintaksicheskie konstruktii otsenочноi semantiki". PhD diss., Moskva.
2. Aznaurova, E. S. 1973. *Ocherki po stilistike slova*. Tashkent : FAN Uzb.SSR.
3. Arnold, I. V. 1969. *Stilistika sovremennogo angliiskogo yazyka (stilistika dekodirovaniia)*. M.: Prosveshchenie.
4. Barlas, L. G. 1968. "Ob otnoshenii stilisticheskoy okraski i emotsionalnykh ottentkov slova k yego leksicheskomu znacheniyu". *Voprosy leksiki i frazeologii sovremennogo russkogo yazyka*. 146–153. Rostov-na-Donu.
5. Brandes, M. P. 1971. *Stilisticheskii analiz*. M.: Vyssh. shk.
6. Bussel, F. F. 1965. "Glagoly zamestiteli v sovremennom angliiskom yazyke". *Inozemna filologia*, 3: 42–47.
7. Vasiliev, L. M. 1990. *Sovremennaya lingvisticheskaya semantika*. M.: Vyssh. shk.
8. Volf, E. M. 1985. *Funktsionalnaya semantika otsenki*. M. : Nauka.
9. Voronina, L. A. 1953. "Glagol-zamestitel to do v sovremennom angliiskom yazyke". PhD diss., Kharkov.
10. Gryshkun, F. S. 1978. "Reprezentatsiya glagola v sovremennom angliiskom yazyke". PhD diss., Lviv.
11. Zubov, A.V. 1975. "O yazykovykh sredstvakh vyrazheniya kategorii otsenki v sovremennom angliiskom yazyke (na materiale anglo-amerikanskoo pressy)". PhD diss., Moskva.
12. Kuznetsova, V. A. 1982. "Kategoriya otritsatelnoi otsenki i yee otrazhenie v sisteme glagolov sovremennogo angliiskogo yazyka". PhD diss., Lviv.
13. Petrishcheva, E. F. 1965. "Izmeneniia v sostave intelektualnoi otsennoi leksiki v russkom yazyke sovetskogo vremeni". *Razvitie leksiki sovremennogo russkogo yazyka*, 51–74. M.: Nauka.
14. Stenberger, I. V. 1984. "Leksicheskaya semantika angliiskogo glagola". *Uchebn. P-posobie k spetskursu*. M.: Izd-vo Mosk. gos. un-ta.

15. Anglo-russkiy sinonimicheskii slovar. 1988. edited by A. I. Rozenman, Yu. D. Apresyan. M.: Rus.yazyk.
16. Slovar lingvisticheskikh terminov. 1966. M.: Sov. entsyklopediia.
17. Oxford Paperbook Thesaurus. 1973. Oxford: Gr. B.
18. The Oxford English Reference Dictionary. 1996. Oxford.
19. The New American Roget's College Thesaurus. 1978. New York.
20. The New Shorter Oxford English Dictionary. 1993. Oxford.
21. Webster's Desk Dictionary of the English Language. 1990. New York: Portland House,
22. Collier Christopher. James Lincoln Collier. 1986. New York: Random House.
23. Hailey Arthur. Overload. 1986. New York.
24. Shaw Irving. Evening in Byzantium. 1976. Great Britain.

Островская Александра, Поплавская Людмила. Экспликация категории отрицательной оценки глаголами-репрезентантами в художественном дискурсе. Статья посвящена анализу особенностей реализации категории оценки в художественном дискурсе при помощи глаголов-репрезентантов с семой отрицательной оценки. Оценка как лингвистическое явление рассматривается как определенный оценочный феномен в структуре оценочного значения, который передает отношение языкового коллектива к соотносённому со словом понятием или предметом по схеме хорошо/плохо, одобрение/неодобрение. От оценочного значения в системе языка, которое является обязательным для всех членов языкового коллектива, следует отличать социальную оценку как категорию прагматическую, то есть оценку событий, суждений и теорий из позиций определенных социальных интересов.

В изучении оценочной номинации на уровне текста решающее значение имеет категория эксплицитного и имплицитного содержания, а также смысла текста. План эксплицитного содержания текста соотносится с языковыми средствами его выражения.

Существенным определением оценки является наличие субъекта, который взаимодействует с объектом. Оценочное высказывание, даже если субъект оценки в нем непосредственно не выражается, определяет ценностное отношение между субъектом и объектом. Любое оценочное суждение предполагает наличие субъекта суждения, то есть того, от кого исходит оценка, а также объекта, предмета или явления, на которые оценка направлена. Субъективный и объективный компоненты концепта "оценка" создают диалектическое единство с очень сложными соотношениями в пределах каждого языкового ряда.

Оценочность как языковое явление характеризуется полевой структурой в составе которой присутствует центр (ядро) и периферия. Единицы с более выраженным оценочным значением находятся ближе к центру, единицы с менее выраженным оценочным значением – на периферии. В статье анализируются особенности реализации категории отрицательной оценки при помощи глаголов-репрезентантов. Эти глаголы подразделяем на три группы: (а) глаголы, которым присуща сема отрицательной оценки. Глагол **to hate** является ядром лексико-семантического поля отрицательной оценки; (б) глаголы, выражающие оценку контекстуально; (в) глаголы-заместители **to do, to be**.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, ядро, периферия, отрицательная оценка, глаголы-репрезентанты, глаголы-заместители.

Ostrovska Oleksandra, Poplavska Liudmyla. Explication the Category of the Negative Evaluation by Means of the Verbs of Representation in Discourse This article is devoted to the analysis of the peculiarities of the realization of the category of evaluation in discourse by means of the verbs of representation with the seme of the negative evaluation. The category of evaluation as the linguo-stylistic conception is defined as appraisal meaning within semantic structure of the word which realizes the attitude of the language collective to the words correlation with the word conception or object (good/approve). The category of evaluation is closely connected with the denotative and connotative meanings. The word in the plan of content can be distinguished as positive and negative and in plan of expression as implicit or explicit. In the context the word can attain an evaluative component of bad quality and this component can be realized implicitly or explicitly depending on the author's outlook.

The category of evaluation is characterized as the structure of the lexico-semantic field. The article is devoted to the peculiarities of the realization of the category of evaluation in the discourse by means of the verbs of representation with the seme of the negative evaluation. These verbs are divided into three groups: (a) the verbs which possess a distinctive seme "evaluation". The verb **"to hate"** which is the particularly productive is regarded as a nucleus of the lexico-semantic field of the category of evaluation with the negative meaning. The verbs **to dislike, to disgust, to blame, to annoy to irritate** are included to the periphery of this field. (b) the verbs which express an evaluation contextually. Among the verbs of evaluation besides those that belong to the lexico-semantic field to hate it is possible to distinguish some verbs which within the certain context can express the negative evaluation. These verbs are: **to doubt, to hesitate, to fail, to kill, to trouble, to envy**. (c) the verbs of substitution **to do, to be** The verb **to do** is often qualified not only as the auxiliary verb, but also as the representative. According to our research the verb **to do** in the negative form can realize it evaluation meaning, that is transfer from the positive to negative field and v.v. The verb **to be** is considered as a verb of representation and also as a link verb. The verbs of substitution can be considered as the auxiliary and representative. In both of these functions they explicate the category of evaluation.

Key words: lexico-semantic field, nucleus, periphery, category, negative evaluation, verbs of representation, verbs of substitution.